UN SUFIX CONTROVERSAT ÎN GRAIURILE ROMÂNEŞTI DIN SERBIA: *-AME*

IULIA MĂRGĂRIT

1. Semnalat pentru început de B. P. Hasdeu într-o formulă de o incontestabilă actualitate („Unul din cele mai instructive resturi ale vechii morfologii române şi romanice, sufixul *-ame* merită pe deplin a fi studiat cu o deosebită stăruinţă" – HEM, I, 721), cu localizare în vestul ţării şi vitalitate deja încheiată, chiar pentru secolul al XIX-lea, în opinia aceluiaşi lingvist („În Banat, sufixul trăia în gura poporului până în secolul al XVII-lea", *op. cit.*, 723), formantul menţionat a suscitat, în continuare, interesul cercetătorilor. Mai întâi, a fost semnalat, pentru epoca veche, la nivelul dacoromânei: Densusianu, ILR, 223; Rosetti, ILR, 528 şi, totodată, ca element perpetuat în aromână: Puşcariu, LR, 229; Capidan 1909, 58–59. Intervenţiile ulterioare s-au raliat ori, dimpotrivă, s-au disociat de punctul de vedere formulat de B. P. Hasdeu. După Elena Carabulea 1959, 66, pentru etapa contemporană a dacoromânei, „se pare că *-ame* a dispărut". Puţinele regionalisme din Banat şi Oltenia pe care le dă Pascu, *Sufixe*, 13–16, în opinia autoarei, nu contrazic afirmaţia, întrucât nu se ştie „în ce măsură ele corespund realităţii actuale" (în materialul cercetat – ALRM şi ALRT –, Elena Carabulea, nu a întâlnit niciun derivat cu suf. *-ame*, de altfel, fapt explicabil prin specificul lucrărilor respective şi metodele de colectare a materialului). După numai trei ani, Florenţa Sădeanu (1962, 75) identifică 18 formaţii create cu derivativul în cauză. Următoarele două intervenţii, înscriindu-se în aceeaşi ritmicitate succesivă, se dovedesc de asemenea contradictorii. Galina Ghiţu (1965, 297) înregistrează un singur derivat în graiurile bănăţene, în timp ce, ulterior, Doina Grecu (1968, 48) semnalează, tot pentru aceeaşi zonă, un număr considerabil de formaţii: *cârpamă, copilamĕ, domnamă, lemnamĕ, prunamă, ţărţălamă*[1], *ţigăneamĕ*. În *Tratat*, 269, pe baza contribuţiilor semnate de Galina Ghiţu şi Doina Grecu, se menţionează afixul ca o particularitate a subdialectului bănăţean.

Alte intervenţii s-au alăturat total „poziţiei" Hasdeu. Ivănescu (1965, 34) delimitează afixul exclusiv pentru limba veche şi, în cadrul acelei epoci, tot pentru vestul ţării. Un punct de vedere similar, urmat de o concluzie categorică, formulează Ion Gheţie (1975, 361). Constatând că derivatele bănăţene cu afixul în

[1] Doina Grecu însoţeşte termenul, absent din dicţionare, cu următoarea notă „fără îndoială un derivat cu *-amĕ* [în grafia autoarei!], dar de la o temă neatestată în alte formaţii".

FD, XXVII, Bucureşti, 2008, p. 19–28

BDD-A15272 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:03 UTC)

discuție din CDDE, mai apoi preluate în DA, sunt confirmate, pentru secolele anterioare, în Anon. Car., autorul consideră că „nicio altă scriere databilă în secolul al XVII-lea nu prezintă cuvinte formate cu suf. *-ame*" (cu excepția dicționarului bănățean). În opinia sa, cele câteva exemple (*mişelame, voinicame*), prezente în tipăriturile coresiene şi în Codicele Todorescu, demonstrează că diaconul a pus sub tipar originale provenind din zonele unde *-ame* avea curs şi că „în niciun caz acesta nu circula în Muntenia". Ion Gheție acceptă doar atestările lui Vârcol pentru Mehedinți şi Vâlcea (*apud* Pascu, *Sufixe*, 15), ca extensiune a formantului în zonele limitrofe. În replică, Diomid Strungaru (1976, 523–525) susține răspândirea mai largă a afixului pe teritoriul dacoromân „unde o serie de factori lingvistici au dus în decurs de secole la restrângerea frecvenței acestui sufix până la dispariția lui din anumite zone geografice" (p. 525). Ca element de sprijin, el invocă concluzia altor cercetări, fie şi din tratarea colaterală a afixului (cf. Ioana Anghel şi Felicia Şerban, *Problemele reconstituirii sistemului de derivare al limbii române dintre secolele al IX-lea şi al XV-lea*, în CL, XIX, 1974, nr. 1, 70: „Dacă sufixul *-ame* < lat. *-amen*, care nu s-a păstrat în limba literară, apare în unele texte din secolul al XVI-lea – Coresi – şi într-un grai conservativ cum e cel din Banat, putem afirma că sufixul era productiv înainte de secolul al XVI-lea"). După Diomid Strungaru productivitatea particulei s-ar prelungi peste secolul menționat şi în alte zone decât Banatul. În articolul de răspuns, Ion Gheție 1977, 562 pretinde demonstrația paternității munteneşti a textelor invocate pentru aria sudică a dacoromânei, susținând aceeaşi poziție: „până la proba contrară, afirmațiile asupra răspândirii în limba veche a derivatelor cu *-ame* continuă să stea în picioare" (*loc. cit*.).

2. În urma unei anchete pluridisciplinare[2], efectuate în mai multe localități din Banatul sârbesc, am putut constata că sufixul *-ame* supraviețuieşte în graiurile româneşti din zonă, cu o frecvență care atrage atenția cercetătorului. Pe baza materialului cules, pentru etapa actuală a limbii, ne-am propus formularea câtorva observații asupra controversatului afix considerat fie dispărut, la nivelul dialectal menționat, fie activ, dar limitat la o anumită epocă şi la o anumită regiune.

3. Derivatele cu *-ame* apar în vorbirea localnicilor, generație medie şi vârstnici, şi în varianta *-amă*, cu „[e] aton după labială devenit [ă]", fapt semnalat deja[3] (Sădeanu 1962, 56), exprimând valoarea fundamentală, atestată în limba

[2] Este vorba despre o cercetare complexă, organizată de Maria Bâtcă (de la Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" din Bucureşti), în anul 2004, în următoarele localități: Coştei (C), Grebenaț (G), Nicolinț (N), Ovcea (O),Toracul Mare (Tr M), Toracul Mic (Tr Mc), Uzdin (U), Vladimirovaț (V).

[3] După câte ne-am putut da seama, nu numai factorul fonetic a influențat structura afixului, în sensul că acesta se conjugă şi cu alți factori. Astfel, în cazul când derivatul este determinat de un adjectiv la plural, iar în limba comună formei derivate îi corespunde pluralul în *-e*, afixul păstrează forma originară şi invers, acelaşi determinant în [-ă] impune modificarea lui [-e]: *Atât**ea** pruname* [= prune] *avem, c-o rodit mult**ă** prunam**ă*** (N). *La târg or fost mult**e** cireşame* [= cireşe] (N). *La văcari este mult**ă** văcam**ă*** (N). Dacă determinatul se află în antepoziție în raport cu determinantul adjectiv feminin, influența acestuia din urmă asupra structurii afixului este nulă: *Creşteam gâscam**e** mult**ă*** (G).

De asemenea, nu omitem aportul articolului enditic: cf. *gâscame, gâscamea, gâscama, gâscamă.*

BDD-A15272 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:03 UTC)

veche: „colectivitatea”. Numărul acestora fiind considerabil, am încercat să le diferenţiem, de la caz la caz, remarcând o anumită nuanţare în cadrul valorii de bază. Am identificat, astfel, mai multe tipuri de colectivităţi între numeroasele formaţii cu *-ame*, care, ca şi în limba veche, creează exclusiv denominative[4].

3.1. *colectivităţi* virtual separabile, izolabile, opozabile cu unităţi asemănătoare subînţelese, neexprimate: ***Ţigăneama*** *din sat or plecat mainte cu câţiva ani* (N). *O fost o stradă cu multă* ***ţigăneamă*** (G). ***Albinama*** *face miere de stup* (V). *Am dat* [de mâncare] *la* ***puiamă.*** *Şi de* ***puiamă*** *am văzut la farmă* (N). *Tata meu o făcut sălaş la oi, că iarna vin de la păcurar şi când fată să aibă* ***mielamea*** *scutează şi căldură* (U).

Incontestabil, în exemplele selectate este vorba de nume colective în locul cărora, în limba comună, în aceleaşi contexte, se întâlnesc pluralele corespunzătoare: ***Ţiganii*** *din sat au plecat ori s-au stabilit pe o stradă anume.* ***Albinele*** *fac miere. Am dat de mâncare la* ***pui*** etc. Poate că preferinţa pentru un anumit tip de derivate în defavoarea categoriei numerice se explică prin posibilitatea de a exprima colectivităţi raportabile la realităţi similare. Astfel, *ţigăneama* constituie un grup coagulat, nedispersat între localnicii dintr-un sat, la rândul lor alcătuind tot o colectivitate, dar mai numeroasă, prin raportare la minoritari, atât unii cât şi alţii ducând o existenţă relativ paralelă, potenţial separabilă, în cadrul aceleiaşi comunităţi, aşa după cum atestă informaţia; *puiama* constituie categoria puilor (de găină) izolaţi (şi izolabili) de păsările adulte în spaţii speciale, asigurându-li-se protecţie şi hrană şi, de aceea, compunând momentan o microcolectivitate opozabilă, prin îngrijirea acordată. Afirmaţia privitoare la *albinamă*, într-o formulare care nu spune nimic nou, la analiză, dezvăluie prestaţia colectivă de realizare a produsului finit, mierea, distingându-se, astfel de restul insectelor similare prin organizare şi, mai ales, prin activitate; *mielamea* alcătuieşte, de asemenea, un minigrup în raport cu turma, după calitatea de nou-născuţi, fiinţe fragile impunând condiţii speciale de creştere.

Posibilitatea de a exprima comunităţi, comparabile prin corelare cu altele similare, are la bază necesitatea recunoaşterii colectivelor respective, necesitate care corespunde delimitării unor astfel de entităţi după anumite criterii; cu alte cuvinte, formaţiile cu *-ame* reflectă nevoia de clasificare pe grupuri coerente, operată în mediul ambiant.

3.2. numele *colective* corespund pluralelor generice: *La noi în sat nu e* ***slovăcamă****, nici* ***ungureamă*** (G). *La Şandorf îi multă* ***ungureamă****!* (G). *O, ce de* ***sârbeamă*** *este la Calijdor!* (G). *Am avut noroc în* ***porcame*** *şi i-am dat pe un preţ bun* (U). *Câinele nost o avut* ***purecame*** *şi pun pă el un fel dă prau cumpărat de la potică* (Tr M). Echivalente ale pluralelor din limba comună: *slovaci, unguri, sârbi, porci, purici*, derivatele exprimă în plus, de la caz la caz, grupul alcătuit de minoritari, în raport cu populaţia majoritară sau grupul corespunzător speciei

[4] Pentru alte posibilităţi derivative în limba latină unde suf. *-amen* > *-ame* crea deverbale, v. Strungaru 1976, 523–525.

BDD-A15272 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:03 UTC)

reprezentate, dar considerabil numeric, colectivitatea numeroasă (a unor paraziți) etc. Altfel spus, derivatele enumerate corespund pluralelor de la bazele respective, dar nu şi invers, deoarece *slovăcamă,* în raport cu *slovaci*, exprimă, în afară de pluralitate, grupul, colectivitatea în raport cu populația majoritară, cu alte specii (*văcame, viţelame* etc.). Probabil între *purecame* şi *purici* diferențele constau în cantitate, mare, în primul caz, nedeterminată în cel de al doilea.

3.3. *colectivele* oferă posibilitatea grupării mediului ambiant după apartenență, avându-se în vedere specia, varietatea, categoria. Unitățile lexicale create cu particula derivativă în cauză satisfac nevoia de ordine, de organizare în clase, nu numai a animatelor, ci şi a inanimatelor[5]: [La mort] *o avut* ***cârpamă, peşchireamă*** *multă, la tăți o dat* (C). *Puneți la masă* ***lingureamă, cuțiteamă, furchițeamă*** (V). *La pomană să fierbe în* ***oleamă****, în* ***tigăneamă*** (V). Raportându-le la pluralele din limba standard pe care le suplinesc, derivatele includ, conțin categoria numerică, dar, în acelaşi timp, exprimă gruparea, posibilă tocmai prin condiția numărului. Totodată, colectivele reflectă unitatea, coerența pluralității, prin coagulare într-un *tot*, pe baza diversității funcționale, simultan cu ordonarea în anumite grupe, clase etc. Se cuvine să subliniem că în limba standard derivatele citate nu au echivalente colective, cu excepția formațiilor peiorative potențiale (cf. **lingurăraie, *olăraie*).

3.4. Definind colectivități, derivatele cu suf. *-ame* substituie pluralitatea în condiții speciale, atunci când aceasta constituie limita inferioară, coincizând cu dualitatea; altfel spus bazele derivative reprezintă nume care definesc perechea: *Dimineața întâi îmbraci* ***ştrimfama*** (< *ştrimfi* „ciorapi”)*, ş-atunci* ***păpucama*** *şi ieşi afară* (C). În exemplul citat, derivatele corespund substantivelor impuse prin uz la plural prin natura lucrurilor: *ciorapi, pantofi*, fiind echivalentele unei singure structuri binare (=*pereche*). Alteori însă, în cazuri aparent similare, comunicarea devine ambiguă prin imposibilitatea de a aprecia, contextual, dacă se are în vedere o pereche sau, dimpotrivă, mai multe: *Vezi în orman la* ***pantalonam****-aia* (C). Dezambiguizarea are loc atunci când numele colectiv este precedat de un determinant: *Lavinele,vino-ncoace să vezi* ***câtă papucamă*** *este!* (C). *Bărbatu meu are* ***atâta pantalonamă,*** *de nu mai ştie de număr!* (V). *Muierea asta are* ***multă papucamă****!* (N).

3.5. Derivatele reprezintă *colectivități covârşitoare prin cantitate*. Pentru realizarea unei astfel de valori, acestea sunt asociate cu mărci suplimentare, de regulă adjective (*atât, mult, plin, cât* etc.), substantive (*mulțime*) al căror semantism intensifică valoarea formantului. Tipul de combinație determinat + determinant, alcătuind o construcție redundantă, corespunde unor enunțuri diferite, realizând o anumită gradualitate:

[5] Între cele 18 derivate prezentate de Florența Sădeanu (1962, 56) numai unul singur descinde de la o bază derivativă nume de lucru: *lemnamă*, dar şi acela discutabil, mai întâi sub aspectul originii, autoarea sugerând o posibilă moştenire din latină (< lat. *lignamen*), apoi al semnificației, după DA fiind vorba de ambele sensuri ale termenului: „grămadă de lemne”; „număr mare de arbori”.

BDD-A15272 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:03 UTC)

– enunțiativ-constatativă: *Pră slatină o păscut* ***căiamă multă****, sara i-a adus acasă* (V). *La gropi* [în afara satului] *îi* ***multă câineamă*** (U). *S-or pus pă biserică, îi plin de* ***ciorame*** (V). *În amvlie am mătura* ***o mulțime*** *de* ***frunzamă*** (N). ***Jivineamă multă*** *are omu ăsta!* (C). *S-a astrâns* ***multă omănamă*** *la birt* (C). *În ambari e multă* ***mâțeamă*** (G). *Îi* ***multă pățocamă*** *în cotarcă* (U). *Mi-e plină amvlia de* ***puiamă,*** *de* ***gâscamă****, de* ***ciurcamă*** (C). *Am vrut să sap în grădină ş-o fost* ***multă pietramă*** (U). *Pângă bară e* ***multă sălcamă*** (V). Acelaşi tip de enunț se realizează prin repetiția derivatului, procedeu întâlnit exclusiv în localitatea Uzdin: *În dunst am băgat* ***cireşamă şi cireşamă****. În crengile-alea îs* ***păsăramă şi păsăramă****. Penarii or cumpărat* ***penamă şi penamă****. Am băgat în flăşi* ***pipărcamă şi pipărcamă****. Are* ***țolamă şi țolamă*** *şi tot nu-i sătul. La căsăpie are* ***vițelame şi vițelame****.*

– exclamativă, corespunzătoare unui sentiment de uimire: *Ia, ui,* ***cireşama*** *asta fainăl O, Doamne,* ***câtă caisamă*** *este aici în locu ăsta! Să fac pecmez!* (C) *Într-****atâta clăbățamă*** *alege-ți unul!* (G). ***Toamna*** *asta îi* ***atâta frunzamă****!* (Tr M). *Pră şanț îi* ***atâta gâscamă****!* (V). *Mă,* ***ce dă porcame*** *vine pră socac!* (N) *O Doamne,* ***câtă teiamă*** *era atuncea!* (N).

– exclamativ-interogativă, exprimând sentimente în dezacord cu cantitatea: *Or mâncat* ***tot*** *cucuruzu* ***golâmbame-aia****!* (N). *Nu mai ştiu ce să facă cu* ***atâta penamă****!* (U). *Mi s-o urât de* ***rujam****-asta* ***câtă*** *s-o mulțit!* (U). *Ce caută* ***atâta țigăneamă*** *aici?* (C) Dezaprobarea se exprimă, uneori, prin forme verbale adecvate ca semantism: *Oh! că nu* ***te*** *mai* ***scapi de-atâta arşocamă*** (U). ***S-o umplut*** *satu de* ***ciorămă!*** (U). ***Nu te scapi*** *de* ***golâmbame!*** (V).

3.6. *colectivitate* evidențiată, condiționată temporar, ocazional: ***Bătrâneamă*** *multă a fost la mortu-ăsta!* (V). Grupul majoritar al generației specificate, în raport cu ceilalți participanți, se explică prin calitatea de „contemporani” dintre membrii grupului şi defunct. ***Băbama*** *ține poveştile în şezători* (V). Evident, în astfel de prilejuri, segmentul social nominalizat excelează, prin prestație proprie, în poveşti şi povestiri, spre deosebire de tineri, fapt, de altfel, subînțeles.

3.6.1. Dat fiind faptul că pluralul reprezintă categoria numerică superioară singularului, exprimând două sau mai multe lucruri, ființe de același fel, în afara acestei valori, denominativele în *-ame* semnifică şi pluralitatea la cote înalte, echivalând multitudinea. De aceea, probabil, vorbitorii simt nevoia să asocieze derivatele respective cu determinanți ca adjectivele *atât, mult, plin*, substantive (*mulțime*), cu valoare metaforică (*lume, potop*), construcții echivalente stilistic ale acestora. Redundanța îmbinărilor astfel create se explică prin tendința de a realiza transparența lexicală deplină (auto)explicativ a derivatelor colective folosite, locutorii procedând astfel fie datorită uzurii fomantului, fie datorită perturbărilor în distribuția acestuia pe generații: *În satu ăsta îi* ***multă sârbamă****. Toți ăi bătrâni spun aşa! Acuma noi mai spunem* ***mulți sârbi*** (V).

3.6.2. Tot în același scop, pentru a reda *colectivitatea* covârşitoare, derivatele sunt asociate cu expresii, locuțiuni adjectivale care stilistic sporesc semantismul acestora: *Am avut o holdă* ***potop*** *de* ***bugecame*** (N). *Am astrâns o* ***lume de cârpamă***

BDD-A15272 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:03 UTC)

(G). ***Vai de mine, ce de frunzame*** *o căzut din pom şi trebe să le astrângem!* (C). *Ai la drum o* ***lume de frunzamă****, du-te să le mături!* (G). *Nu mă duc acolo, că-i* ***o lume de omănamă!*** (G) *O rodit o* ***lume de pruneamă!*** (N). *Avem* ***pânĕ-i lumea floramă!*** (G). Hipertrofia semantică a unor astfel de îmbinări este, de altfel, evidentă. În acelaşi sens, Grecu (1968, 48) semnalează *putere de,* apreciind că informatoarea ține să explice derivatele *prunamă, cârpamă* prin *putere de* „mulțime de ...".

3.6.3. Cantitatea covârşitoare depăşeşte limitele normalității, după cum atestă determinările folosite: ***Băgrinamă*** *este în şumă* ***câtă vrei!*** (V). *Uite, câtă-i şuma de* ***brăzeamă****, numai brazi* ***cât vezi cu ochii!*** (V). ***Cât te-ai uitat*** *cu ochii ai văzut* ***cânepamă*** *pe câmp!* (U)

O astfel de posibilitate poate duce la singularizarea contextuală a realității exprimate de derivat, realizată uneori prin dublă determinare: ***Atâta băneamă n-am mai văzut****!* (V) ***Câneamă*** *de-asta* ***n-am văzut de cându mi-s****!* (U). *O,* ***cârnățame d-asta multă nici n-am văzut****!* (V). *O, Doamne,* ***lemnamă d-asta*** *ce-am văzut în satu ăsta* ***n-am mai văzut!*** (N).

– de asemenea, poate duce la exclusivitate: *De-asta* ***copilamă multă*** *nu este niciunde ca la noi în sat! Dumnizo să vă trăiască, da sânteți prea mulți şi neliniştiți!* (C).

3.7. Constituirea într-o colectivitate unitară, individualizată (ființe, obiecte de acelaşi fel compunând o pluralitate de sine stătătoare) este condiționată de anumite criterii. La întrebarea directă „Ce înțelegeți prin *văcame*?" răspunsul: *Un ciopor de vaci* prezintă relevanță, pe de o parte, prin conotație (evidentă de grup – *ciopor*), pe de altă parte, prin caracterul grupului, invariabil din punctul de vedere al componenței. Repetând aceeaşi chestiune pentru alt derivat „Când spuneți cuvântul *copilame*?" s-a răspuns relevant: *Când s-astrâng mai mulți* [copii] *la un loc şi sunt neastâmpărați* (G), ceea ce confirmă faptul că unitatea de grup constă în identitatea comună a membrilor, având o particularitate momentană definitorie: neastâmpărul.

3.7.1. Coagularea colectivității respective uneori este percepută ca fapt dezagreabil, comunicat prin determinante ale derivatului:

– adverbe restrictive: ***Numa frunzamă*** *o picat din lemn!* (V). Contextul respectiv se decodează în sensul „colectivitate exclusivă şi excesivă", pământul fiind acoperit la refuz. În secvența *Aici îi* ***numa sălcamă****, uite câtă tufamă!* (V), adverbul antepus şi derivatul converg semantic, exprimând condiția de omogenitate exclusivă momentană a grupului, dar şi în perspectivă (cf. *tufamă*).

Din înțelesul prioritar, definind colectivitatea s-a desprins un altul subsecvent a cărui conturare a fost favorizată de trăsătura de bază a unor astfel de grupuri: o m o g e n i t a t e a ființelor, lucrurilor exprimate: *Am avut* ***bubamă*** *şi le-am crescut cu frunză de* ***dudamă****.* În contextul respectiv, *dudamă* semnifică, prin conotația colectivă, e x c l u s i v i t a t e a tipului de hrană pentru viermii de mătase.

3.7.2. Foarte interesante sunt situațiile când substantive care denumesc generic nume de fenomene ale naturii, produse, şi care, fiind defective de plural, dezvoltă derivate în *-ame* (*-amă*). Acestea exprimă cantitatea exagerată,

BDD-A15272 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:03 UTC)

semantismul corespunzător realizându-se prin mijloace duble (formant susținut prin determinare, pentru a defini excepția: ***Neoama** d-asta **n-am văzut atât de mare**!*)

Dacă baza derivativă *nea* semnifică „zăpadă", căzută la un moment dat, variabilă cantitativ, *neoamă* exprimă aceeaşi realitate, dar superioară în cantitate, unică, după experiența locutorului, cum rezultă şi din complinire (*multă*).

3.7.3. Alteori, baza ea însăşi un nume colectiv primeşte în mod redundant afixul: *În **grădinamă** semănăm ceapă întâi, dup-aea crumpe, păsulă, crăstăveți, pipară, carfiol, țeler, mărconi, părădais, păşcănat* (V). ***Sămânțama** am semănat-o alt an* (G).

3.7.4. Contextual, derivatul în *-ame* impune alte derivate în continuare, în povestire, atunci când este vorba de procese divizionare ale muncii, ale evoluției unor specii, demonstrând faptul că dintr-o colectivitate rezultă tot o colectivitate, iar prin departajare se obțin entități de acelaşi fel, dar inferioare cantitativ: ***Cânepama** am rupt-o ş-am făcut-o mănuşi, **mănuşamă** am făcut-o ş-am băgat-o în apă.* [...] ***Pozdăream**-aia ai lăbădat-o, o rămas **fuiorama**!* (V) ***Bâzam**-asta să pune pe mâncare şi face **muşinamă** şi face **viermăneamă*** (V).

3.7.5. Forma derivatului, precum şi acordul gramatical după acest criteriu, au dus la o modificare inedită: conversiunea la substantivele cu ambele numere şi dezvoltarea pluralului corespunzător. Dacă formularea ***Mânzama** suge la mamă-sa* (N), numai prin interpretare relevă pluralitate, alta de felul ***Văsamă** de apă unul am avut* (C) poate duce la perceperea unui singur obiect, căruia i se poate crea pluralul: ***Vidramele** de apă s-or făcut aici, le-or făcut maistorii* (V). Pluralul *copilamuri*, notat de Vârcol în Vâlcea, corespunde interpretării derivatului colectiv ca singular: *O, **copilama** asta cât îi de frumos îmbrăcată!* (G).

3.8. Caracterul colectiv al derivatelor este evident în acordul gramatical:

– după înțeles: *Lasă-le, că mi-s sătulă de **păiamă!*** (G). *Ia câtă **prunamă** are, şi-s **bobate** şi-s **frumoase**!* (U). *Înainte aveam **scămneamă** d-ale **lungi*** (C). *Avem **tuleiamă destui**!* (G). Dacă în exemplul citat categoria pluralității este marcată prin adjectivele şi pronumele determinante, alteori ea rezultă din forma verbală: *Vai, ce de **copilame s-or astrâns** aicea?* (C).

– după formă: *La o sută de oi trebuie **berbecamă** mai **multă*** (V). *Auzi ce **zbiară bicama-**aia?* (V). *Ia, ni, ce **oiamă multă are** şi-i acasă!* (V). *Este **penamă câtă vrei**, că lapădă gâştele!* (G). *La mine s-**astrânge câneama** din toți vecnii!* (N).

3.9. Atunci când pentru aceeaşi realitate, colectivitatea este repetabilă, ca o consecință a propriei evoluții, ca în cazul pomilor fructiferi susceptibili de a constitui o colectivitate, dar şi roadele acestora, la rândul lor, susceptibile în acelaşi sens, pentru derivatele corespunzătoare se folosesc formanți diferiți, fapt ce asigură claritate comunicării: *Pă lângă drumu mare o fost mult **nucăt*** [= pomi] (Tr Mc). *Toamna, pă jos, era multă **nucamă*** (Tr Mc). *Îi plină vatra de **nucamă*** (U).

4. Vitalitatea prelungită a sufixului, într-o arie reprezentând graiurile româneşti vorbite în medii alogene, reprezintă o realitate de necontestat. Situația se explică printr-o serie de factori:

BDD-A15272 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:03 UTC)

Valoarea de bază, în permanentă extensiune.

După cum s-a putut constata valoarea fundamentală, de exprimare a colectivității, şi-a lărgit registrul de posibilități. În limba veche, afixul deriva restrictiv teme denumind ființe: *mişelame, voinicame*. Florența Sădeanu a înregistrat, cu o singură excepție, derivate de la nume de ființe. Doina Grecu menționează şi altfel de teme: *cârpamă, prunamă, ţărţălamă*. În Voievodina, derivatele de la astfel de teme cum ar fi numele desemnând vegetația, produse, fenomene, obiecte etc. sunt extrem de numeroase:

– pomi, arbori: *cireşamă, prunamă, brăzeamă, sălcamă*;
– fructe: *caisamă, cireşamă, nucamă, prunamă, struguramă*;
– legume: *crumpamă, curecamă, părădăisamă, pipărcamă*;
– produse animale: *brânzeamă, lăpteamă*;
– fenomene atmosferice: *neoamă*;
– obiecte casnice: *furchițeamă, linguream*ă, *oleamă, tigăneamă*;
– obiecte de îmbrăcăminte: *clăbățamă, pantalonamă*;
– flori: *floramă, rujamă*.

Din punctul de vedere al categoriei numărului:

– defective de plural: *lăpteamă, neoamă*
– nume de obiecte în pereche: *păpucamă, ştrimfamă*
– substantive, ele însele colective: *grădinamă*.

Capacitatea de a deriva orice fel de teme din punctul de vedere:

– al categoriei numerice de plural: de la limita inferioară (=perechea) până la *potop de ...* ori substantive defective de plural: *nea > neoamă*

– al realității definite: animate, inanimate. Menționăm faptul că multor formații derivate desemnând lucruri, în limba standard, le corespund derivate potențiale cu afixe diferite şi semantism peiorativ: *linguream*ă cf. **lingurăraie*.

La nivelul graiurilor cercetate, constatăm generalizarea afixului, situație explicabilă prin c a p a c i t a t e a d e r i v a t i v ă n e l i m i t a t ă. Urmare a acestei particularități este evidenta sistematizare „lingvistică" a realității înconjurătoare (animate sau inanimate), astfel încât mediul ambiant cunoaşte o anumită ordonare şi clasificare după acelaşi criteriu, al pluralității constituibile într-un tot minim (=perechea), variabil (*ouama de sub cloță*), maxim (*Nepotul o plâns cât i-o ieşit* ***dințama*** – derivatul exprimă un număr finit corespunzând integralității numerice a danturii umane şi, în acelaşi timp, maxim), infinit (*o lume de* ***frunzamă****, holdă* ***potop de bugecame***). În acest sens, afixul a dobândit calitatea de a exprima t o t a l i t a t e a m o m e n t a n ă (*îi multă* ***ouamă*** *sub cloță; i-o ieşit* ***dințama***). Distincția dintre pluralul corespunzător din limba standard şi derivatul colectiv rezidă în exprimarea multitudinii în primul caz, (=*ouă; dinți*), a multitudinii limitate, constituind temporar un tot (= ***ouama*** *de sub cloțăt;* ***dințama*** *nepotului*), în cel de al doilea.

BDD-A15272 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:03 UTC)

Distribuția cu totul specială a derivativului s-ar putea explica prin „suplețea” acestuia, compatibil cu o gamă largă de teme nominale. Compatibilitatea sporită a afixului imprimă adesea un caracter spontan procesului derivării, multe dintre formațiile create fiind calificate în consecință. Doina Grecu (1968, 48) aprecia că derivate ca „*domnamă, copilamĕ, ţigăneamĕ, lemneamĕ, ţărţălamă* ş.a. sunt întrebuințate curent, altele ca *pruneamă, cârpamă* par să fie formații spontane”. Atestarea repetată a aceloraşi derivate, suspectate din considerentul menționat, în graiurile româneşti din Serbia, anulează presupunerea, cel puțin în cazurile exemplificate, întrucât o anumită spontaneitate în derivarea cu *–ame* rămâne o particularitate a derivativului. Numărul mare al derivatelor oferit de informatori (*juneame, muiereame, omăname*), al dubletelor de la aceeaşi temă (*bicame, bicălame; feteame, feteleame*) atestă stadiul de evoluție al formantului, despre care, cel puțin pentru graiurile cercetate, nu se poate afirma că este puțin productiv. În momentul de față situația acestuia ar putea să cunoască modificări de distribuție în cazul generației tinere, sub influența variantei standard pe care o însuşeşte prin şcoală.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALRM, I–III	*Micul atlas lingvistic român*, serie nouă, vol. I, 1956, vol. II–III, 1967.
ALRT, II	Emil Petrovici, *Texte dialectale*, culese de ... supliment la *Atlasul lingvistic român*, II, Muzeul limbii române, Sibiu – Leipzig, 1943.
CADE	I. -Aurel Candrea – Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicționarul limbii române din trecut şi de astăzi* de I. - Aurel Candrea. Partea a II-a: *Dicționarul istoric şi geografic ilustrat*, de Gh. Adamescu, Bucureşti, Editura Cartea Românească, [1926–1931].
Capidan 1909	Th. Capidan, *Die nominalen Suffixe in Aromunischen*, în *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, nr. 14, p. 13–14, 58–59.
Carabulea 1959	Elena Carabulea, ***-ame** şi **-ime** în limba română*, în SMFC, I, p. 65–77.
CDDE	I. -A. Candrea, O. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine*, Fasc. II–IV. A – Putea, Bucureşti, 1914.
CL	„Cercetări de lingvistică”, Cluj(-Napoca), 1956–1993.
DA	Academia Română, *Dicționarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1948.
Densusianu, ILR	Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, ediție îngrijită de J. Byck, vol. I, II, Bucureşti, 1961.
Gheție 1975	Ion Gheție, *Observații asupra răspândirii termenilor derivați cu suf. **-ame***, în SCL, XXVI, nr. 4, p. 361-365.
Gheție 1977	Ion Gheție, *Derivatele cu sufixul **-ame** şi o chestiune de paternitate*, în SCL, XXVIII, nr. 5, p. 559–563.
Ghițu 1965	Galina Ghițu, *Particularități arhaice bănățene (fonetice, morfologice şi lexicale)*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, p. 295–297.
Grecu 1968	Doina Grecu, *Elemente vechi în graiul unei comune din Banat*, în CL XIII, nr. 1, 47–51.

BDD-A15272 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:03 UTC)

HEM	B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae*. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor. tom. I–III, Bucureşti, Stabilimentul grafic Socec şi Teclu, tom. I–II: 1887, tom. III: 1893.
Ivănescu 1965	G. Ivănescu, *Formarea cuvintelor în limba română*, în LR XIV, nr. 1, p. 32–37.
Pascu, *Sufixele*	Dr. G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1916.
Puşcariu, LR	Sextil Puşcariu, *Limba română*, I. Privire generală, Bucureşti, 1940.
Rosetti, ILR	Al. Rosetti, *Istoria limbii române.* I. *De la origini până la începutul sec. al XVII-lea*. Ediţie definitivă, 1986.
Sădeanu 1962	Florenţa Sădeanu, *Sufixele colective din limba română, cu specială privire asupra repartiţiei lor*, în SMFC, vol. al III-lea, p. 41–81.
SCL	*Studii şi cercetări lingvistice*. [Bucureşti], Editura Academiei. Institutul de Lingvistică din Bucureşti. Anul I (1950), ş. u.
SMFC	„Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor", 1959–1972.
Strungaru 1976	Dionid Strungaru, *Derivatele cu sufixul* ***–ame*** *atestate în secolul al XVII-lea numai în Anonymus Carasebesiensis*?, în SCL, XXVII, nr. 5, p. 523–527.
Tratat	*Tratat de dialectologie românească*, coord. V. Rusu, Craiova, 1984.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti"
Calea 13 Septembrie nr. 13, Bucureşti

BDD-A15272 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:03 UTC)